Hanna Hämäläinen
palvelupäällikkö
Nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelut
Keski-Suomen hyvinvointialue
1.12.2025

ASIANTUNTIJALAUSUNTO

Tuloksellisuustarkastuskertomus: Nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelut hyvinvointialueilla. Palvelujen saatavuus, saavutettavuus ja yhteensovittaminen. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 15/2024

1 Arvio tarkastuskertomuksesta ja esitetyistä suosituksista

Tarkastusviraston laatimat suositukset sisältävät keskeisiä näkökulmia ja nostoja nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluiden (mtp-palvelut) nykytilaan liittyen. Vuonna 2025 nuorten mtp-palvelut järjestetään hyvinvointialueilla edelleen erilaisilla tavoilla ja palveluiden ikärajat vaihtelevat etenkin perustason palveluissa (suositus nro 2). Palveluiden ikärajat eivät perustu kattavasti ja yhdenmukaisesti lääketieteelliseen ikärajaan tai muihin yhtenäisiin, kansallisiin kriteereihin, vaan nuorten mtp-palveluiden organisointia ohjaavat vahvasti muut tekijät, kuten talous ja alueen palvelurakenteet.

Tarkastusviraston laatimat suositukset keskittyvät palveluiden saatavuuteen, saavutettavuuteen sekä yhteensovittamiseen. Suosituksen numero 4 mukainen hoidon ja palveluiden jatkuvuuden turvaaminen ontuu edelleen hyvinvointialueilla. Vakavasti mielenterveydellä ja päihteillä oireilevaa nuorta pompotellaan edelleen sosiaali- ja terveydenhuollon välillä eikä tarpeenmukaisia hoidon ja kuntoutuksen sote-integroituja yksikköjä eikä osaamista ole tarjolla riittävästi.

Tarkastusviraston kannanottojen suositus numero 6 ottaa kantaa lähetekäytäntöihin. Erikoissairaanhoidon (nuorisopsykiatria) lähetekäytännöt kuormittavat palvelujärjestelmää ja viivästyttävät nuoren hoitoon pääsyä. Jotta perustason ja erikoissairaanhoidon yhdyspinnan ja potilaiden liikkumista hoidon portaillaan voitaisiin helpottaa, tämä vaatisi muutoksia lain säädännönkin tasolla. Myös lakisääteiset kirjaamisvelvoitteet vievät paljon aikaa ja resursseja asiakas- ja potilastyöstä niin sosiaali- kuin terveydenhuollossa.

Tarkastusviraston suositusten lisäksi nostan lausunnossani esille palveluiden kansalliset kehittämistarpeet. Hyvinvointialueiden lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelut hyötyisivät kansallisesta yhteiskehittämisen jatkamisesta myös hoidon ja palveluiden sisältöjen osalta. Lasten ja nuorten

mielenterveyden kehittäminen on kuluneella hallituskaudella keskittynyt lasten ja nuorten terapiatakuun voimaantuloon sekä vaikuttavien, psykososiaalisten hoitomuotojen kouluttamiseen ja käyttöönottoon. Muu hoidon ja palveluiden sisällön ja toiminnan kehittäminen on ollut hyvinvointialueiden vastuulla. Esimerkiksi nuorten päihdepalveluissa on paljon kehitettävää sekä sosiaali- että terveydenhuollon näkökulmasta. Hyvinvointialueet hyötyisivät kansallisesta yhteiskehittämisestä ja toimintamalleista myös päihdehoidon osalta.

2. Alueella tehdyt toimenpiteet tarkastuskertomuksen jälkeen

2.1 Yhdenmukaiset hoito- ja palveluketjut selkeyttävät hoidon porrastusta

Keski-Suomen hyvinvointialueella julkaistiin hoitoa ja palveluita selkeyttävät lasten ja nuorten mielenterveystyön hoito- ja palveluketjut, alaikäisen päihdetyön hoito- ja palveluketju sekä lasten ja nuorten neuropsykiatristen vaikeuksien hoito- ja palveluketju alkuvuodesta 2024. Ketjut jalkautettiin eri puolille Keski-Suomea moniammatillisissa työpajoissa. Hoito- ja palveluketjujen seurantaa tehdään systemaattisesti ja ketjuja päivitetään parhaillaan. Vaikka hoito- ja palveluketjut ovat selkeyttäneet palvelukokonaisuutta, edelleen hoito- ja palveluketjujen toimeenpano sekä seuranta ja arviointi on osittain haasteellista mm. nuorten palveluihin ohjautumisen, tutkimusten tekemisen ja moniammatillisen yhteistyön toteutumisen, mittaamisen ja vaikuttavuuden seurannan osalta.

Nuorten Interventionavigaattori on otettu käyttöön Keski-Suomessa sekä opiskeluhuollossa, että nuorten mtp-palveluissa hoidon tarpeen arvioinnin tehostamiseksi ja oikean palvelun saatavuuden parantamiseksi.

2.1 Nuorten perustason mielenterveys- ja päihdepalvelut vastaavat 13–22-vuotiaiden hoidosta

Keski-Suomen hyvinvointialueella nuorten perustason mielenterveys- ja päihdepalveluiden (mtp-palvelut) ikäraja nousi vuoden 2025 alussa 22 vuoteen. Nuorten mtp-palveluissa tuotetaan nuorten perustason terveydenhuoltolain mukainen mielenterveyden hoito ja päihdetyö 13–22-vuotiaiden keskisuomalaisten osalta mukaan lukien ulkopaikkakuntalaisten opiskelijoiden terveydenhuoltolain mukaiset mielenterveys- ja päihdepalvelut. Vaativin päihdehoito toteutetaan alueella Päihdepalvelukeskuksessa.

Haasteena Keski-Suomessa on erikoissairaanhoidon erilaiset ikärajat ja korkeat hoitoon pääsyn kriteerit.

2.3 Nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluiden saatavuus ja saavutettavuus

Nuorten perustason mielenterveys- ja päihdepalvelut ovat saatavilla seitsemällä paikkakunnalla, maantieteellisesti eri puolilla Keski-Suomea. Kukin toimipiste palvelee useamman kunnan nuoria ja nuoria aikuisia. Mtp-palveluihin on päivittäiset soittoajat ja käytössä on takaisinsoittopalvelu.

Päivittäinen puhelinpalvelu mahdollistaa THL:n 51 §:n mukaisen hoidon tarpeen arvioinnin lakisääteisesti saman päivän aikana. Alle 23-vuotiaan nuoren kiireettömään hoitoon pääsy 14 vuorokauden aikana toteutuu mtp-palveluissa Keski-Suomessa THL:n 51 a §:n mukaisesti hyvin. Esimerkiksi Keski-Suomessa keskuskaupunki Jyväskylässä on nuoria ja nuoria aikuisia paljon suhteutettuna väestöön, mikä näkyy perustason nuorten mtp-palveluiden saatavuudessa ajoittaisena kiireettömän hoidon ruuhkautumisena. Jonot muodostuvat palvelun sisälle, jolloin seurantaa tulee haastavaksi.

Tietojohtamisen ja seurantatieto vaatii edelleen kehittämistä ja yhtenäisiä toimintatapoja. Nuorten mtp-palveluiden hoitoonpääsytietojen seuraamisessa on alueellisia haasteita eikä hoitoonpääsytiedot nouse oikein THL:n Avohilmo-tilastoon. Asiaa selvitetään hyvinvointialueella sisäisesti.

Keski-Suomessa ollaan ottamassa käyttöön yhtenäistä digialustaa, joka tulee mahdollistamaan tietoturvalliset digiasioinnin tavat ja lisäämään digitaalisen asioinnin toimintatapoja. Tietojohtamista on vahvistettu vuonna 2025 käyttöönotetun johdon työpöydän avulla. Vuoden 2026 alussa käyttöön tulee lisäksi toiminnan ja talouden seuranta- ja raportointimalli, jonka kautta vahvistetaan talouden ja toiminnan integraation toteuttamista.

2.4 Ostopalveluiden käyttö on vähentynyt

Keski-Suomessa on nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluissa (mukaan lukien opiskeluhuolto, perustason ja erityistason mtp-palvelut) vähennetty ostopalveluiden käyttöä huomattavasti. Psykologityön ostaminen on lopetettu syksyllä 2024, ja tällä hetkellä opiskeluhuollon psykologityössä pystytään vastaamaan lakisääteisiin mitoituksiin lähes sataprosenttisesti. Perustason nuorten mtp-palveluissa sekä nuorisopsykiatrian palveluissa joudutaan vielä

ostamaan lääkäripalveluita, koska vain osa viroista on saatu täytettyä. Lääkärityön käyttö perustason nuorten mtp-palveluissa on välttämätöntä mm. oikea-aikaisten diagnoosien ja lääkehoidon toteutumisen osalta.

2.5 Sosiaali- ja terveydenhuollon integraatio nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluissa

Keski-Suomen hyvinvointialueella on ollut vuodesta 2023 alkaen toimiva lasten, nuorten ja perheiden vastuualueen sekä lasten ja nuorten psykiatrian palvelualojen yhteinen sote-integraatiota vahvista toimintamalli eli integraatio-ohjausryhmä. Johtajista ja esihenkilöistä koostuvat integraatio-ohjausryhmä kokoontuu kuukausittain edistäen, arvioiden ja palveluita yhdessä kehittäen palvelualueiden yhdyspintojen toimintaa.

Hoito- ja palveluketjujen jalkauttamisen kautta on vahvistettu hyvinvointialueen sisäisten, maantieteellisten toiminta-alueiden eri palveluiden ja ammattilaisten yhteistyökäytäntöjä ja toimintatapoja. Nuorten perustason mtp-palveluiden ja nuorisopsykiatria tekevät säännöllistä yhteistyötä palveluiden yhteisen sujuvuuden lisäämiseksi sekä yhteiskehittämiseksi. Samoin lastensuojelun sosiaalityö, sijaishuolto ja nuorisopsykiatria ovat kehittäneet yhteisiä toimintamalleja, esimerkkinä mm. lastensuojelun avohuollossa ja nuorisokodissa työskentelevät perheterapeutit sekä nuorisokotiin sijoitetulle nuorelle nuorisopsykiatrian kautta tarjottava Virva-valmennus, joka pohjautuu dialektiseen käyttäytymisterapiaan. Parhaillaan ollaan ottamassa käyttöön opiskeluhuollon, perustason mtp-palveluiden, perhesosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon yhteistä toimintamalli vältettävissä olevien sijoitusten ehkäisemiseksi.

Alueella on edelleen haasteena tarkastusraportin esille nostamat erikoissairaanhoidon pääsyyn liittyvät haasteet. Erityisesti tämä tulee esille 18-vuotiaiden ja sitä vanhempien nuorten aikuisten kohdalla. Aikuispsykiatrian palveluiden saatavuus on heikompaa kuin nuorisopsykiatrian osalta ja nuorten aikuisten kohdalla tarve erikoislääkärin työpanokselle on merkittävä.

Kuten usealta muultakin hyvinvointialueelta, Keski-Suomesta puuttuu alaikäisten päihdelaitoskuntoutus. Vakavasti päihteillä oireilevia nuoria joudutaan sijoittamaan nuorisokoteihin, jolloin päihdehoito toteutuu pääasiassa vain sosiaalihuollon palveluna ja riittämättömänä päihdetyön osaamisena. Alaikäisten ja nuorten aikuisten lisääntynyt huumausaineiden käyttö haastaa palveluita mm. vieroitushoidon ja korvaushoidon toteutumisen osalta. Keski-Suomessa on alkanut lokakuussa 2025 nuorten huumekuolemien

ehkäisyn hanke, jossa tavoitteena on sote-työparimallin avulla tavoittaa huumeita käyttäviä nuoria ja ehkäistä nuorten kuolemia hoitoon ja palveluun ohjaamisen, terveysneuvonnan sekä kiinnipitävän ja rinnalla kulkevan työmallin avulla. Hankkeen kautta luodaan toimintamallia huumeita käyttävien nuorten tukemiseksi.